

اصول حاکم بر روابط بین الملل از منظر اسلام

رقیه حنیفه زاده^۱

چکیده

تحقیق حاضر به بررسی اصول روابط بین الملل از منظر اسلام پرداخته است. اسلام با حفظ ارزشها و اصول خود در جهان امروز قدم گذاشته و با ترویج اندیشه‌های ناب پیام دین را به جهان مخابره کرده است و گسترش روابط با همه کشورهای جهان را با حفظ موازین اسلامی و اصول ارزشها سازگار با روح شریعت کرده است. نگارنده برای پاسخ به این پرسش که اصول حاکم بر روابط بین الملل از دیدگاه اسلام چیست به روش گرد آوری اطلاعات با مراجعه به منابع نوشتاری با روش توصیفی با هدف کاربردی و بر پایه منابع نقلی و وحیانی پرداخته است. نتیجه و یافته تحقیق آنکه: اصول روابط بین الملل بین دولتها همان هنجارهای قرآنی است که امروزه به مسلمانان اختصاص داده نشده است بلکه حق همه بشریت است که آمیخته از عقلانیت کامل انسانی و الهی است. اصول به دو دسته ایجابی و سلبی تقسیم می شود. اصول ایجابی عبارتند از: وفای به عهد، پایبندی به قراردادهای بین المللی، احترام متقابل، صلح، روابط حسنه و همزیستی مسالمت آمیز. اصول سلبی عبارتند از: نفی سبیل و عدم اهانت به ارزشهای ملل دیگر، عدم مداخله.

واژگان کلیدی: اسلام، روابط بین الملل، اصول ایجابی، اصول سلبی

^۱ طلبه سطح دو، مدرسه علمیه تخصصی کوثر

۱- مقدمه

روابط بین الملل به مجموعه اقدامات و کنش ها در بین کشورها، سازمان های دولتی و غیردولتی، سازمان های مردمی و ملیتی می پردازد. ابعاد گسترده روابط بین کشورها اعم از روابط سیاسی، تجاری، فرهنگی و ... است و اصول حاکم بر آن مولفه های عمومی را برگرفته سات. قانون حقیقی موجود در قوانین بین الملل دلیل فراهم کردن دلیل های معین امری الزامی به عنوان عاملی برای اندیشه همزیستی مسالمت آمیز در سطح بین الملل است. وجود روابط بین الملل یک ضرورت حیاتی و اجتناب ناپذیر در جامعه بین الملل است که برخی به دلایلی سعی در توجیه نفی و عدم وجود آن یا حداقل تضعیف آن را دارند اما علی رغم تلاش های گسترده رهبران و جوامع اسلامی درگیری و کشمکش هایی در نقاط مختلف جهان وجود دارد و هر روز به میزان ظلم و فساد افزوده می شود و قربانیان اختلافات منطقه ای و بین المللی افزایش می یابد در حالی که حجم بیشتری از سرمایه های ملت، قربانی جنگ ها شده است. گاهی این ظلم ها و بی عدالتی تجاوزگران ضربه سهمگینی به ملت های مستضعف جهان وارد می کند و افراد بیگناهی جان خود را از دست می دهند.

با بررسی های انجام شده کتاب مستقل با این موضوع یافت نشد اما ؛ محققین در لابه لای کتاب ها و مقالات خود به این موضوع پرداخته اند:

- کتاب «اسلام و روابط بین الملل» نوشته مجموعه نویسندگان است. کتاب شامل سه بخش کلی با محورهای «بستر سازی مشارکتی اسلامی در نظریه روابط بین الملل» و «دیپلماسی، عدالت و مذاکره در اندیشه اسلامی» و «برداشت های اسلام معاصر در باب زمامداری مسلمانان و روابط بین الملل» است. این کتاب به رویکردهای مختلف مذاهب اسلامی به روابط بین الملل و مفاهیم مرتبط

توجه دارد و می‌تواند به فهم دانشمندان داخلی از برداشت غرب از اسلام به عنوان پایه تولیدات علمی کمک کند.

- کتاب «روابط بین‌الملل در اسلام» نوشته عبدالله جوادی آملی است. این اثر که افکار نویسنده را در حوزه بین‌الملل در بردارد؛ به مباحث نظری و مبانی مناسبات اجتماعی در عرصه بین‌الملل از منظر اسلام می‌پردازد و بر محورهای اساسی آن روابط همانند فطرت بشری تأکید دارد. نویسنده همچنین به علل و عواملی که در پندار عده‌ای قانون روابط انسانی در عرصه جهانی هستند اشاره دارد و علت اشتباه بودن آن را آشکار می‌کند. این کتاب در دو بخش و ۵ فصل نوشته شده است. بخش اول کتاب به مباحث کلی در زمینه خاستگاه تنظیم روابط بین‌الملل و اصول حاکم در این روابط اختصاص دارد. بخش دوم به تفصیل به همزیستی مسالمت آمیز در حوزه‌های گوناگون دینی و غیر دینی و محورهای این همزیستی و موانع آن توجه می‌کند.

- مقاله «مبانی و اصول روابط بین‌الملل از منظر اسلام» نوشته علی اکبر علیجانی است. نویسنده در این مقاله سعی کرده است مبانی و اصول مورد نظر اسلام را در رفتار و تعامل در نظام بین‌الملل از قرآن و سنت رسول و سیره امام علی استنباط شده است. نویسنده اصولی که مبتنی بر مبناست بدون هیچ شرحی بیان کرده است.

- مقاله «اصول و قواعد روابط بین‌الملل از دیدگاه اسلام» که انتشار سومین کنفرانس ملی و دومین کنفرانس بین‌المللی حقوق و علوم سیاسی است. نویسنده ضمن بررسی اصول و قواعد حقوق بین‌المللی در اسلام، با نگاهی گذرا بر آیات و روایات معتبر اسلامی مشخص نموده و حقوق را برشمرده است. مباحث حقوق بین‌الملل کنونی برگرفته از فرهنگ و حقوق غربی بوده یا ریشه و قدمت در دین مبین اسلام دارد.

از این رو، بازشناسی و یافتن پاسخ این سوال که اصول روابط بین المللی از منظر اسلام چیست؟ از ضروری‌ترین و اصلی‌ترین تکلیف نگارنده است که ابتدا به بررسی واژگان اصلی می‌پردازد و سپس اصل روابط بین الملل را در دو بعد ایجابی و سلبی بررسی می‌کند.

۲- مفهوم شناسی

قبل از ورود به مبحث تاثیر باور به فرج در امید آفرینی لازم است تا واژه های باور، فَرَج و امیدآفرینی تعریف گردد تا مطالعه کنندگان دیدگاه درستی نسبت به واژگان اصلی تحقیق داشته باشند؛ بنابراین نگارنده ابتدا به تعریف واژگان اصلی می‌پردازد:

۲-۱- مفهوم واژه اسلام

واژه اسلام به معنای انقیاد^۱، اطاعت و امتثال امر و نهی بدون هیچ گونه اعترافی است.^۲ همچنین به معنای تسلیم امر خدا بودن است.^۳ پیروان اسلام را مسلمان می‌نامند.^۴ اسلام شریعت پیامبر خاتم صلی الله علیه و آله است.^۵

۲-۲- مفهوم واژه روابط بین الملل

^۱ قرشی، قاموس قرآن، ج ۳، ص ۳۰۱

^۲ ماوردی، النکت و العیون، ج ۱، ص ۳۷۹

^۳ مکارم شیرازی، تفسیر نمونه، ج ۲، ص ۲۴۸

^۴ مرکز دایره المعارف بزرگ قرآنی، ج ۱، ص ۲۴۸

^۵ دامغانی، الوجوه و النظائر فی قرآن الکریم، ج ۱، ص ۲۴۸

روابط بین الملل بین ملت های مختلف یا اتصال بین ملت های مختلف است.^۱ همچنین به معنای علاقه مندی بین ملت ها یا میان مردم سرزمین های مختلف معنا دارد.^۲ روابط بین الملل به معنای عام کلمه رشته گسترده ای است که مشتمل بر انواع روابط سیاسی، فرهنگی، اقتصادی و بازرگانی است. در واقع عملکرد کشورها در صحنه بین الملل است.^۳ این واژه به معنای علم سیاست است که مربوط به روابط میان دولت ها و موقعیت های آنها در سازمان بین المللی است.^۴ به طور کلی روابط سیاسی، حقوقی، اقتصادی و فرهنگی را شامل می شود.

۳- اصول ایجابی حاکم بر روابط بین الملل از منظر اسلام

اصول ایجابی اصولی هستند که در روابط بین الملل نیاز ضروری دارد و در صورت ارتباط کشورهای اسلامی با سایر کشورها باید آن اصول را در نظر گرفت.

۱-۳- وفای به عهد و پابندی به قراردادهای بین الملل

در اسلام عهد و پیمان از جمله الزامات اخلاقی است و به دلیل جایگاه و او اهمیت سیاست و بین الملل آن را تنظیم و به طور مطلق بر وفای به این عهد و پیمان تاکید کرده است در اصل در پابند بودن به عهد و پیمان را پابند بودن و احترام به اصل عهد و پیمان و تمام مفاد ضروری آن است. قرآن می فرماید:

^۱ دهخدا، لغت نامه دهخدا، ص ۴۳۹۷

^۲ همان

^۳ علی بابایی، فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل، ص ۱۷

^۴ فرانکل، روابط بین الملل در جهان متغیر، ص ۷

اصل عدم مداخله در امور داخلی کشور بر کشورهای دیگر از اصول حاکم بر روابط بین‌الملل اسلامی است و اجرای این اصل با پایداری حاکمیت و استقلال کشور و در نتیجه صلح و آرامش و امنیت در روابط با سایر ملل است.

سازمان ملل متحد با تصویب اصل عدم توسل به زور خواسته است دولت‌ها را از مداخله در امور یکدیگر منع کند اصل عدم مداخله از اصول بنیادین سازمان ملل متحد است که بنابر اظهار حقوق‌دانان بین‌المللی از مقدمات حقوق اساسی دولت‌ها به خصوص حق استقلال آنهاست و حقیقت اصل آن است که ملت‌ها قادر باشند آزادانه و بدون اجبار از ناحیه بیگانگان سرنوشت خود را به دست گیرند و در صحنه بین‌الملل رقابتی آزاد با دیگران داشته باشند.^۱

۶- نتیجه گیری

اسلام به عنوان کامل‌ترین و آخرین دین الهی است قواعدی را به مسلمانان ارائه می‌کند که این قواعد در متون اسلامی موجود است تا مسلمانان بر اساس آنها یا با بهره‌گیری از آنها به تعامل با سایر ملت بپردازند.

یکی از مسائل مد نظر اسلام ارتباط با دیگران است و اصول در نظر گرفته از سوی اسلام برقراری ارتباط بین کشورها را بیان می‌کند این اصول به نحوی برنامه‌ریزی شده است که همواره ارزش ملل مسلمان را در نظر می‌گیرد و مسلمانان می‌بایست با سایر ملل چه مسلمان و چه غیر مسلمان مطابق با آموزه‌های اسلام ارتباط بگیرند.

^۱ ابراهیمی و دیگران، اسلام و حقوق بین‌الملل عمومی، ج ۴، ص ۴۵۱

اصول روابط بین‌الملل از منظر اسلام از مباحثی است که باید به آن توجه داشت چون شناسایی روابط بین‌الملل که مهمترین مسئله فعالیت سیاسی کشور است برای اینکه رشد روابط بین‌الملل میان ملت‌ها و دولت‌ها، کشورهای مستقل، سازمان‌های بین‌دولتی و سازمان‌های غیردولتی بین‌الملل و نیازهای فطری جوامع و حقوق بین‌الملل در اصول روابط بین‌الملل از نگاه اسلام تنها به مسلمانان اختصاص ندارد و از تعصبات قومی و نژادی و امثال آنها دور باشد.

اصول ایجابی عبارتند از:

وفای به عهد و پایبندی به قراردادهای بین‌المللی: اسلام در بدترین شرایط پایبندی به عهد و پیمان را لازم دانسته و نقض آن را موجب فروپاشی ملت‌ها می‌داند.

احترام متقابل: احترام به قوانین ملت‌ها و انسان‌های دیگر از نظر اسلام واجب است و هیچ کشوری حق ندارد نسبت به جان و مال انسان‌ها در کشورهای دیگر بی‌تفاوت باشد و کاری خلاف احترام انجام دهد.

صلح: اسلام دین برادری و مهربانی و صلح و آرامش است و همواره با شروع جنگ مخالف بوده و در دفاع از خود کوتاهی نمی‌کند. صلح و سازش بین کشورها از جمله اصولی است که اسلام به آن پایبند است.

اصول سلبی عبارتند از:

نفی سبیل: بر اساس اصل استقلال و عزت ملت‌ها نفی هر گونه سلطه و نفوذ در تمامی ابعاد مختلف فرهنگی، اقتصادی و سیاسی شرط لازم است که تاثیرگذار بر حقوق بین‌الملل میان دولت‌ها و ملت‌هاست.

عدم اهانت به ارزشهای ملل دیگر: اسلام بر اهمیت ادب و عدم اهانت در رفتار و گفتار را از اصول اساسی خود در برقراری روابط حسنه با سایر ملت‌ها می‌داند.

عدم مداخله: اصل عدم مداخله در امور داخلی کشورها توسط سایر ملل از اصول عام سلبی است که در روابط بین الملل بر اساس آموزه های اسلام کشورها از مداخله در امور داخلی سایر ملت ها منع شده اند و بر اساس این اصل سبب پایداری استقلال و حاکمیت کشورها و در نتیجه امنیت و آرامش و صلح در بین الملل است.

فهرست منابع

*قرآن کریم

*نهج البلاغه

۱. ابراهیمی، محمد و دیگران، اسلام و حقوق بین الملل عمومی، تهران، سازمان مطالعه و تدوین

کتب علوم انسانی دانشگاه ها، ۱۳۷۹

۲. آقابخشی، علی و افشاری راد، مینو، فرهنگ علوم سیاسی، تهران، چاپار، ۱۳۸۹

۳. علی بابایی، غلامرضا، فرهنگ اصطلاحات روابط بین الملل، تهران، اداره نشر وزارت امور خارجه، ۱۳۸۵
۴. علیخانی، علی اکبر، مبانی و اصول روابط بین الملل در اسلام، پژوهش‌های روابط بین‌الملل، دوره ۱، شماره ۱، آبان ۱۳۹۰، صفحه ۱۱-۳۸
۵. جوادی آملی، عبدالله، اصول حاکم بر روابط بین الملل نظام اسلامی، شماره ۲، تابستان ۱۳۸۷، صص ۵-۳۶
۶. داستانی‌بیرکی، سیاست خارجی و روابط بین الملل از دیدگاه امام خمینی، تهران، موسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی (ره)، ۱۳۹۲
۷. دامغانی، حسین بن محمد، الوجوه و النظائر فی قرآن الکریم، تبریز، نشر دانشگاه تبریز، ۱۳۶۶
۸. دهخدا، علی اکبر، لغت نامه دهخدا، تهران، دانشگاه تهران، ۱۳۷۷
۹. طباطبایی، محمد حسین، تفسیر المیزان، ترجمه محمدباقر موسوی همدانی، قم، انتشارات اسلامی وابسته به جامعه مدرسین حوزه علمیه، ۱۳۶۳
۱۰. فرانکل، جوزف، روابط بین‌الملل در جهان متغیر، ترجمه عبدالرحمن عالم، تهران، دفتر مطالعات سیاسی و بین‌الملل وزارت خارجه، ۱۳۷۶
۱۱. قرشی، علی اکبر، قاموس قرآن، تهران، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۱
۱۲. قنبرلو، عبدالله، دین و تئوری روابط بین الملل، نشریه جستارهای سیاسی معاصر، دوره ۳، شماره ۱، ۱۳۹۱، صص ۱۱۵-۱۳۹
۱۳. ماوردی، علی بن محمد، النکت و العیون، کویت، وزارت اوقاف و الشؤون الاسلامیه، ۱۹۸۲ق

۱۴. موسوی بجنوردی، محمدکاظم، دایره المعارف بزرگ قرآنی، تهران، مرکز دایره-

المعارف بزرگ قرآنی، ۱۳۸۳

۱۵. مکارم شیرازی، ناصر و دیگران، تفسیر نمونه، قم، دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۸۸

۱۶. مؤسسه تنظیم و نشر آثار امام خمینی، صحیفه امام، تهران، مؤسسه تنظیم و نشر

آثار امام، ۱۳۸۵

۱۷. موسوی خمینی، روح الله، صحیفه نور، تهران، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۶۲